

บทวิจารณ์หนังสือ “ธรรมชาติกับวัฒนธรรม และสังคมไทยในกระแสโลกาภิวัตน์”

สุวลักษณ์ อมะวัลย์ Suwaluk Amawan ✉

นักวิชาการเกษตรชำนาญการ, ศูนย์วิจัยพืชไร่ระยอง กรมวิชาการเกษตร

Agricultural Research Officer, Professional Level, Rayong Field Crops Research Center,

Department of Agriculture

✉ suwaluk72@gmail.com

ชื่อหนังสือ	ธรรมชาติกับวัฒนธรรม และสังคมไทยในกระแสโลกาภิวัตน์
ผู้แต่ง	ศาสตราจารย์ ดร. วสุธร ใบบัว
เดือนปีที่พิมพ์	2550
สำนักพิมพ์	บริษัทจิรวัดน์ เอ็กเพรส จำกัด
ISBN	978-974-229-7
ความยาว	60 หน้า

ก่อนอื่น ขออนุญาตแนะนำผู้เขียน คือ ศาสตราจารย์ ดร. วสุธร ใบบัว เป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีผลงานวิชาการดีเด่นในสาขาชีววิทยา พันธุศาสตร์ และความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศไทย ได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ เป็นราชบัณฑิต สาขาชีววิทยา เมื่อปี พ.ศ. 2539 และเป็นผู้ก่อตั้งโครงการพัฒนาองค์ความรู้และศึกษานโยบายการจัดการทรัพยากรชีวภาพในประเทศไทย (โครงการ BRT) ท่านจึงเป็นผู้ที่มีความรู้ ประสบการณ์ และมีความเข้าใจเกี่ยวกับระบบนิเวศของประเทศไทยเป็นอย่างดี

หนังสือ ธรรมชาติกับวัฒนธรรมและสังคมไทยในกระแสโลกาภิวัตน์ เป็นหนังสือที่มีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับมนุษย์และสมดุลธรรมชาติโดยเฉพาะความหลากหลายทางชีวภาพ และความหลากหลายทางวัฒนธรรมของสังคมไทย ผู้เขียนต้องการให้ผู้อ่านมีความรู้ ความเข้าใจในเบื้องต้น เกี่ยวกับความเป็นมาของมนุษย์ยุคใหม่ ที่ลื่นไหลไปตามกระแสสังคมแบบบริโภคนิยม และสิ่งแวดล้อมที่แปรเปลี่ยนไป โดยได้ชี้ให้เห็นถึงความสูญเสียของทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม รวมทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทย ที่ถูกรุกรานโดยกระแสบริโภคนิยมแบบตะวันตก ที่ใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่ก้าวล้ำเกินธรรมชาติจะรับไหว ส่งผลให้เกิดภาวะโลกร้อน การเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศโลก ที่ทวีความรุนแรงขึ้นทุกวัน ซึ่งมีผลกระทบต่อความหลากหลายทางชีวภาพ และวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่น ดังนั้นการแก้ไขปัญหาดังกล่าวควรคำนึงหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต

บทสรุปหนังสือ

ธรรมชาติของสรรพสิ่ง

กำเนิดสิ่งมีชีวิต

สิ่งมีชีวิตชนิดแรกที่ได้อุบัติขึ้นบนโลกในสภาพแวดล้อมที่เป็นของเหลว โดยมีน้ำเป็นฐาน มีสารอินทรีย์และสารอนินทรีย์อยู่ภายในเยื่อหุ้มคล้ายกับหยดน้ำ สารประกอบต่างๆ ทำปฏิกิริยาเคมีกันจนเกิดเป็นโมเลกุลอาร์เอ็นเอ (RNA) สายสั้นๆ ที่มีคุณสมบัติเป็นสารพันธุกรรม และเป็นตัวแคทาไลสต์ หรือเอนไซม์ที่ช่วยทำให้ปฏิกิริยาเคมีได้ง่ายขึ้น การสะสมอาร์เอ็นเอจนเป็นจีโนม (genome) ที่มีขนาดใหญ่ขึ้นในลักษณะที่คล้ายกับจีโนมของไวรัสในปัจจุบัน

อาร์เอ็นเอได้วิวัฒนาการต่อไปเป็นดีเอ็นเอ (DNA) ของจีโนมของสิ่งมีชีวิตส่วนใหญ่ในปัจจุบัน ทั้งในไวรัส แบคทีเรีย จุลินทรีย์ สาหร่าย เห็ดรา พืช และสัตว์ รวมทั้งมนุษย์ ซึ่งล้วนแต่มีลักษณะแตกต่างกันไปตามองค์ประกอบทางพันธุกรรม ที่ถูกนำมาต่อรวมเข้าด้วยกันอย่างได้คุณภาพตามกระบวนการวิวัฒนาการของจีโนม (Genomic Evolution)

กระบวนการเปลี่ยนแปลงวิวัฒนาการทางเคมี (Chemical Evolution) จึงเป็นฐานของกระบวนการวิวัฒนาการทางชีววิทยา (Biological Evolution) ของสิ่งมีชีวิตบนโลก จนเกิดสิ่งมีชีวิตมากมายหลายรูปแบบทั้งชนิดที่สูญพันธุ์ไปแล้ว และชนิดที่ยังดำรงอยู่ในโลกปัจจุบัน ซึ่งล้วนแต่มีฐานการพัฒนามาจากบรรพบุรุษที่คล้ายไวรัสนั่นเอง จึงทำให้ไวรัสปรับตัวเข้ากันได้กับจีโนมของสิ่งมีชีวิตชนิดที่เป็นโฮสต์ทั้งพืชและสัตว์รวมทั้งมนุษย์

วิวัฒนาการของมนุษย์

กำเนิดมนุษย์และการย้ายถิ่น

กระบวนการเปลี่ยนแปลงวิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิตเมื่อหลายพันล้านปีก่อน ก่อให้เกิดสิ่งมีชีวิตมากมาย สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมพวกไพรเมต (primate) ได้อุบัติและวิวัฒนาการเมื่อประมาณ 25 ล้านปีก่อนรวมทั้งพวกเอป (ape) ยุคใหม่หรือลิงกลุ่มไม่มีหางที่มีชีวิตอยู่ในปัจจุบัน มี 2 ชนิดคือ กลุ่มที่ 1 ชะนีและอูรังอุตังในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กลุ่มที่ 2 กอริลา ชิมแปนซี และโบโนโบในแอฟริกา สำหรับเอปกลุ่มหลังนี้ได้วิวัฒนาการมาเป็นพวกโฮมินิด (Homonid) เมื่อประมาณ 6 ล้านปีก่อน ได้แก่ พวกสกูลเอป จากตอนใต้ (Australopithecus) ซึ่งได้สูญพันธุ์หมดแล้ว เอปกลุ่มนี้เป็นบรรพบุรุษของพวกสกูลโฮโม (Homo) ที่เพิ่งกำเนิดขึ้นมาเมื่อประมาณ 3 ล้านปีก่อน พวกสกูลโฮโมมีวิวัฒนาการต่อเนื่องกันมาเป็นชนิดต่างๆ ประมาณ 10 ชนิด รวมทั้งมนุษย์ (Homo sapiens) ที่เพิ่งอุบัติขึ้นมาในแอฟริกา เมื่อประมาณ 200,000 ปีที่แล้วนั่นเอง และเชื่อว่ามีมนุษย์เป็นชนิดสุดท้ายในสกูลโฮโม ที่ดำรงอยู่ในปัจจุบัน และเคลื่อนย้ายถิ่นอาศัยตามสภาพแวดล้อมต่างๆกันหลายระลอก ตามทฤษฎี “ออกจากแอฟริกา” ซึ่งมีความสำคัญอย่างมากต่อการแพร่กระจายของมนุษย์ที่อาจเรียกว่า “โลกาภิวัตน์” ครั้งแรกของมนุษย์ ที่ย้ายถิ่นอาศัยทางบกด้วยการเดินเท้า

วิวัฒนาการทางวัฒนธรรม

มนุษย์ในช่วงแรกมีการปรับตัวในการดำรงชีวิตและมีการพัฒนาด้านสติปัญญา โดยมีการพัฒนาเครื่องมือเครื่องใช้ในการทำมาหากินตามสภาพของถิ่นอาศัยในแต่ละพื้นที่ ตามกระบวนการ “วิวัฒนาการทางวัฒนธรรม” (Cultural Evolution) และวิวัฒนาการทางภาษาคู่กับวิวัฒนาการทางชีววิทยา ทำให้มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่มีชีวิตเหนือกว่าสัตว์สังคมอื่นใดในโลก โดยการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่เหล่าและมีความต้องการปัจจัย

เพื่อการดำรงชีวิต จึงทำให้วิถีชีวิต วัฒนธรรม และภาษาพูดของผู้คนในแต่ละชุมชนแต่ละพื้นที่ที่มีความแตกต่าง และหลากหลายรูปแบบ จนเกิดเป็น “ความหลากหลายทางวัฒนธรรม” (Cultural Diversity) ตามสภาพ “ความหลากหลายทางชีวภาพ” (Biological Diversity) ของแต่ละพื้นที่

ออกจากยุโรป

คลื่นใหญ่ลูกที่สองของโลกาภิวัตน์ของมนุษย์ เกิดขึ้นประมาณ 400 – 100 ปีก่อนหน้านี้ โดยการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานทางน้ำเป็นส่วนใหญ่ โดยอาศัยเรือเป็นพาหนะและผสมผสานกับการใช้พาหนะทางบก เมื่อชาวยุโรปได้พัฒนาทางด้านเทคโนโลยี ทำให้มีความเจริญก้าวหน้าทางด้านการแพทย์ การเกษตรและอุตสาหกรรม ส่งผลให้มีประชากรเพิ่มขึ้นจำนวนมาก ซึ่งเป็นเหตุปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการเคลื่อนตัวของมนุษย์ออกจากยุโรป เพื่อเผยแพร่คริสต์ศาสนา ขยายการตลาดการค้า แสวงหาทรัพยากรและขยายอาณาเขต รวมทั้งยึดครองอาณานิคมในดินแดนใหม่ๆ ในทวีปแอฟริกา เอเชีย อเมริกาเหนือ และอเมริกาใต้

โลกาภิวัตน์ยุคใหม่

เมื่อประมาณ 50 ปีที่ผ่านมา ประเทศที่พัฒนาแล้วเคลื่อนย้ายและขยายอิทธิพลไปสู่ประเทศกำลังพัฒนาและประเทศด้อยพัฒนาในทวีปแอฟริกา เอเชีย และอเมริกาใต้ ในทุกมิติทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม การค้า วัฒนธรรม การศึกษา ตลอดจนกระแสการพัฒนาที่ยั่งยืนแบบทุนนิยม ซึ่งกลายเป็นคลื่นลูกใหญ่ในความหมายของ “โลกาภิวัตน์” (Globalization) จนเกิดการปฏิวัติทางเทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology หรือ IT) และขณะเดียวกันก็มีการค้นพบรหัสพันธุกรรมที่นำไปสู่การพัฒนาเทคโนโลยีชีวภาพ (Biotechnology หรือ Biotech) และเทคโนโลยีนาโน (Nanotechnology หรือ Nanotech) ที่สามารถสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ ที่ไม่ใช่ธรรมชาติ จึงมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจ วิถีชีวิต วัฒนธรรม และการดำรงชีพในสังคมมนุษย์ยุคใหม่ ซึ่งมีผลกระทบตอสี่แวดล้อมและระบบนิเวศในชีวมณฑลทั่วโลกดังที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน

เทคโนโลยีที่ก้าวหน้าไปไกล จนก้าวล้ำเกินธรรมชาติของสรรพสิ่งจะยังมีผลกระทบอย่างรุนแรง และรวดเร็วต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ และสิ่งมีชีวิตนานาชนิดในระบบนิเวศในอนาคตอย่างที่ไม่มีการคาดคิด หากมนุษย์ทุกภาคส่วนของโลกไม่เคารพธรรมชาติ ไม่ลดละการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างฟุ่มเฟือย และไม่ช่วยกันรักษาสี่แวดล้อมให้ฟื้นคืนสู่ระบบนิเวศที่สมดุล เมื่อเวลานั้นมาถึงก็คงจะไม่มีมนุษย์หลงเหลืออยู่บนโลกนี้

ความหลากหลายทางชีวภาพ : ทรัพยากรในดิน-สินในน้ำ

ความหลากหลายทางชีวภาพ

หมายถึงองค์รวมของความหลากหลายของสรรพชีวิตในทุกระดับ นับตั้งแต่ความหลากหลายทางพันธุกรรม (Genetic Diversity) ที่มีอยู่ในประชากรธรรมชาติในแต่ละพื้นที่ ที่มีความหลากหลายของชนิดหรือสปีชีส์ (Species Diversity) ซึ่งจัดว่าเป็นหน่วยพื้นฐานของวิวัฒนาการ และมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันอย่างเป็นระบบ จนเกิดความหลากหลายทางนิเวศวิทยา (Ecological Diversity) ที่มีอยู่มากมายในชุมชนสิ่งมีชีวิตทั่วภูมิภาคของโลก ที่มีความเชื่อมโยงกันเป็นระบบใหญ่เรียกว่า “ชีวมณฑล” (Biosphere)

ความหลากหลายทางชีวภาพมีอยู่ทั่วไปในโลก แต่ส่วนใหญ่กระจุกตัวอยู่ในพื้นที่ป่าชื้นเขตร้อนรอบโลก ซึ่งมีสิ่งมีชีวิตมากมายหลายชนิดประมาณ 90 % ของสิ่งมีชีวิตทั้งหมดในโลก ประเทศไทยตั้งอยู่ในเขตร้อน มีสภาพภูมิศาสตร์ อากาศ ดิน และน้ำ ที่เอื้ออำนวยให้เกิดสรรพชีวิตมากมายตามกลไกในกระบวนการ

วิวัฒนาการร่วม (Co-evolution) ในระบบนิเวศหลากหลายรูปแบบ จากสภาพภูมิศาสตร์ และภูมิอากาศที่เหมาะสมเช่นนี้ ทำให้ประเทศไทยอยู่ในตำแหน่งที่เฝ้าถูกคุกคามจากภัยธรรมชาติที่รุนแรง จึงทำให้เกิดการแพร่กระจายพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ เกิดการขยายพันธุ์และการผสมพันธุ์ข้ามถิ่นกัน ทำให้เกิดความหลากหลายทางพันธุกรรมและชนิดพันธุ์ประจำถิ่นมากมาย ประเทศไทยจึงเป็นแหล่งที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูงแห่งหนึ่งของโลก โดยมีสิ่งมีชีวิตมากถึงทั้งจำนวนและชนิดประมาณ 6-10 % ของโลก

ทรัพยากรในดิน-สินในน้ำ

“ทรัพยากรในดิน” หมายถึง ดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยแร่ธาตุที่พืชต้องการเพื่อการเจริญเติบโต ในดินมีสิ่งมีชีวิตมากมายเช่น จุลินทรีย์ แบคทีเรีย เชื้อรา ไส้เดือน หนอน และแมลง จำนวนมากหลากหลายชนิดอยู่ร่วมกันเป็นระบบนิเวศทางดินที่สมบูรณ์ ดังนั้นการทำเกษตรกรรมของคนไทยในอดีตจึงกลายเป็นวิถีชีวิตและวัฒนธรรมประจำถิ่น อาจกล่าวได้ว่า เกษตรกรไทยเป็นผู้ปลูกความหลากหลายทางชีวภาพและความหลากหลายทางวัฒนธรรม

“สินในน้ำ” หมายถึง มีสิ่งมีชีวิตในน้ำมากมายหลายชนิดทั้ง กุ้ง หอย ปู ปลา สาหร่าย ไดอะตอม แมลง และสัตว์น้ำจำนวนมาก ที่ดำรงชีวิตร่วมกันเป็นระบบนิเวศทางน้ำหลากหลายรูปแบบในแต่ละท้องถิ่น และเป็นคลังอาหารที่อุดมสมบูรณ์ของชาวไทยตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ยังได้พึ่งพาอาศัยน้ำเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ รวมทั้งการเดินทางและการประมงพื้นบ้าน ทำให้คนไทยมีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่ผูกพันกับน้ำมาตลอด

ทรัพยากรในดิน-สินในน้ำ ที่ธรรมชาติได้สร้างขึ้นมาจากฐานความหลากหลายทางชีวภาพ ตามสภาพของระบบนิเวศ ซึ่งมีกระบวนการปรับตัวอยู่ร่วมกัน และมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตชนิดต่างๆ ตลอดจนการบริการทางระบบนิเวศ ซึ่งเอื้อประโยชน์ต่อผู้คนในสังคมชุมชนท้องถิ่นของประเทศ และของภูมิภาค คุณค่าของทรัพยากรดังกล่าว นับว่าเป็นทุนทางธรรมชาติ (Natural Capital) ที่ล้ำค่าเหนือกว่าทุนการเงินในระบบเศรษฐกิจยุคใหม่ ประเทศไทยจึงได้ชื่อว่าเป็น “สุวรรณภูมิ” หรือ “แผ่นดินทอง” ของภูมิภาคนี้

ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

วัฒนธรรมท้องถิ่น

ประเทศไทยเป็นแหล่งรวมของชาติพันธุ์และชนชาติต่างๆ ที่มีความแตกต่างทางด้านเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา และวัฒนธรรม ที่เคลื่อนตัวมาจากทั่วสารทิศ แต่ก็สามารถหล่อหลอมวัฒนธรรมและสังคมที่หลากหลายและซับซ้อน ให้กลมกลืนกับความงามของธรรมชาติของความหลากหลายทางชีวภาพ ประเทศไทยจึงมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม (Culture Diversity) นอกจากนี้พฤติกรรมและค่านิยมของผู้คน จากวัฒนธรรมที่แตกต่างกันยังอยู่ร่วมกันได้ในสังคมอย่างสันติสุขแบบอัมมิกสังคมนิยม ที่ประกอบด้วยธรรมะ ลดละกิเลสและความเห็นแก่ตัว โดยดำรงตนอยู่อย่างพอเพียงและสอดคล้องกับธรรมชาติ ประเทศไทยจึงได้ชื่อว่าเป็นดินแดนแห่งธรรมะ หรือ “แผ่นดินธรรม” ซึ่งนับว่าเป็น ทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital) ที่ล้ำค่าของคนไทย

ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิถีไทย

ชนพื้นเมืองหรือชาวบ้านในพื้นที่เขตร้อน มีความรู้ความเข้าใจในธรรมชาติของระบบนิเวศท้องถิ่นดี มาก จนเรียกว่า “มนุษย์นิเวศ” (Homo ecologicus) ในสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่นของไทย ได้พัฒนาตนและปรับตัวทางด้านอาหารการกิน และการตั้งถิ่นอาศัย เพื่อการดำรงชีวิตให้เหมาะสมและสอดคล้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยรอบ ก่อให้เกิดสังคมที่มีความสุขและยั่งยืน และเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดกับสภาพความหลากหลาย

ทางชีวภาพ และมีการพัฒนาวิถีชีวิตต่อเนื่องกันมาเป็น “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” หรือ “เทคโนโลยีพื้นบ้าน” รวมทั้ง “ปราชญ์ชาวบ้าน” ที่มีความรู้ทั้งในด้านการแพทย์แผนไทยและด้านการเกษตรธรรมชาติในสมัยก่อน จึงเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่ทรงคุณค่าเป็นเสมือน “ชุมทรัพย์ทางปัญญา” ที่มีความสำคัญต่อสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่น เพราะปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้สร้าง และสะสมองค์ความรู้และถ่ายทอดภูมิปัญญาทางนิเวศวิทยาท้องถิ่นดั้งเดิมอย่างต่อเนื่อง ทั้งในเชิงประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม และสังคมท้องถิ่น ซึ่งนับว่าเป็น “ทุนทางสังคม” (Social Capital) อันล้ำค่าของคนไทย

การพัฒนาที่ยั่งยืน

เศรษฐกิจโลกกับการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อม

การพัฒนาที่ยั่งยืนเพื่อความร่ำรวยในทรัพย์สินและเงินตรา ในช่วง 5 ทศวรรษที่ผ่านมา ก่อให้เกิดปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อมโลกอย่างมาก จากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างหนัก ทั้งทรัพยากรชีวภาพและทรัพยากรกายภาพ ได้แก่ แร่ธาตุ ถ่านหิน และน้ำมัน ที่ใช้เป็นพลังงานสิ้นเปลืองในโรงงานอุตสาหกรรม ทำให้เกิดก๊าซเรือนกระจก โดยเฉพาะก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ (CO₂) ที่ปล่อยสู่บรรยากาศโลก ส่งผลให้เกิดภาวะโลกร้อน (Global Warming) และการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศโลก (Global Climate Change) อย่างต่อเนื่องและรุนแรงมากขึ้นทุกขณะ เช่น การเกิดพายุไซรอนรุนแรง จนเกิดน้ำท่วมใหญ่และอุทกภัยอย่างหนัก เกิดความแห้งแล้งจนขาดแคลนน้ำกินน้ำใช้ เกิดไฟไหม้ป่าอย่างกว้างขวางในบางพื้นที่ของโลก ซึ่งทำให้เกิดการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ และเสียคุณภาพของระบบนิเวศ จนเกิดการสูญพันธุ์ของสิ่งมีชีวิตจำนวนมากในช่วงเวลา 50 ปีที่ผ่านมา การเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมโลกที่รุนแรงเช่นนี้ จะมีผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างมากหากไม่ดำเนินการแก้ไขโดยด่วน

การสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ

ประเทศไทยได้เริ่มพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ตามแบบทุนนิยมตะวันตก ตั้งแต่ปี 2504 โดยพุ่งเป้าไปที่การเติบโตทางเศรษฐกิจ การพัฒนาประเทศตามแนวทางตะวันตกจึงมีผลกระทบต่อระบบนิเวศและสมดุลธรรมชาติตลอดเวลากว่า 45 ปีที่ผ่านมา โดยมีการปรับเปลี่ยนพื้นที่ป่าเป็นพื้นที่อุตสาหกรรมและเกษตรกรรม สภาพความอุดมสมบูรณ์ของดิน น้ำ และป่า ถูกทำลายและความหลากหลายทางชีวภาพลดลงอย่างต่อเนื่อง ป่าที่เราเคยมีอย่างอุดมสมบูรณ์ประมาณ 70 % ของพื้นที่ทั้งหมดของประเทศ ได้ลดลงเหลือเพียงประมาณ 20 % หน้ดินถูกชะล้างและถูกทำลาย ของเสียจากโรงงานอุตสาหกรรมทำให้เกิดมลพิษทางน้ำ ทางดิน และทางอากาศ มีการทำเกษตรกรรมแผนใหม่ โดยปลูกพืชเชิงเดี่ยว เพื่อหวังผลทางเศรษฐกิจ ส่วนมากจะเป็นการทำเกษตรกรรมแบบพึ่งพาปุ๋ยเคมี และสารเคมีกำจัดศัตรูพืช ซึ่งส่งผลกระทบต่อทางลบและเป็นมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมโดยรอบ ยังส่งผลให้ทรัพยากรในดิน สิ้นในน้ำค่อยๆเสื่อมสภาพ นอกจากนี้สารเคมีที่ใช้ในการทำเกษตรกรรมแผนใหม่ ยังมีผลเสียต่อสุขภาพอนามัยของเกษตรกรและผู้บริโภค รวมทั้งประเทศไทยต้องเสียงบประมาณค่าใช้จ่ายในการนำเข้าปุ๋ยเคมี และสารเคมีกำจัดศัตรูพืชหลายหมื่นล้านบาท

การสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพยังผลให้สิ่งมีชีวิตหลายชนิดสูญพันธุ์ และทรัพยากรพันธุกรรมสูญหายไปจากป่า ดิน และน้ำ ในพื้นที่ทุกภาคของประเทศไทย ทำให้ระบบนิเวศที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละพื้นที่ เช่น ป่าพรุในภาคใต้ ป่าบุ่งป่าทามในภาคอีสาน ป่าชุมชนในภาคเหนือ และพื้นที่ชุ่มน้ำทั่วไป ถูกทำลาย จากสภาพป่าผืนใหญ่ที่มีสรรพชีวิตอาศัยอยู่มากมาย กลักลายเป็นป่าย่อยๆและมีแนวโน้มว่าจะสูญหายไปมากขึ้นทุกขณะ การสูญเสียถิ่นอาศัยเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้เกิดการสูญเสียความหลากหลาย

ทางชีวภาพ นอกจากนั้นการสูญเสียป่าและระบบนิเวศธรรมชาติ ยังส่งผลกระทบทางอ้อมต่อสุขอนามัยของมนุษย์ โดยเชื้อก่อโรคที่เคยอาศัยอยู่ในพืชและสัตว์ป่าเขตร้อนอย่างได้ดูลยภาพ ต้องกลายพันธุ์และปรับตัวทางพันธุกรรมให้สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมที่แปรเปลี่ยนไป เมื่อเชื้อก่อโรคเหล่านี้ได้มีโอกาสสัมผัสกับมนุษย์ และปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตมาเป็นเชื้อก่อโรคอุบัติใหม่ในมนุษย์ได้ในพื้นที่ต้นกำเนิดและสามารถแพร่ระบาดออกไปในวงกว้าง จนเกิดอันตรายต่อชีวิตมนุษย์ เช่น โรคเอดส์ โรคซาร์ส และโรคไข้หวัดนก เป็นต้น

ความยากจนของชุมชนฐานราก

การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแบบทุนนิยมของซีกโลกตะวันตก ยังผลให้เกิดความยากจนของพลโลกส่วนใหญ่ รวมทั้งประชากรของไทยในชนบทและเกษตรกรทั่วไป ทำให้เกิดช่องว่างทางเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรม ระหว่างคนรวยและคนจนมีมากยิ่งขึ้น

การสูญเสียวัฒนธรรม ภาษา และภูมิปัญญาท้องถิ่น

การสูญเสียวัฒนธรรมและภาษาท้องถิ่น ส่วนใหญ่เกิดจากการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน และการเคลื่อนตัวของวัฒนธรรมตะวันตก เข้าสู่ประเทศเขตร้อน โดยปรับเปลี่ยนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมตามระบบเสรีทุนนิยม ที่เน้นการบริโภคนิยม การค้าเสรี การโฆษณา และการศึกษาเสรี ที่หลังไหลเข้าสู่สังคมของชาวตะวันออกพร้อมกับเทคโนโลยีที่ไร้พรมแดน เช่น เทคโนโลยีสารสนเทศ เทคโนโลยีชีวภาพ เทคโนโลยีนาโน เทคโนโลยีที่ก้าวหน้าเหล่านี้ มีพลังขับเคลื่อนวัฒนธรรมและสังคม จนสามารถกลบเกลื่อนและทำลายเทคโนโลยีพื้นบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต วัฒนธรรม และสังคม ของชุมชนท้องถิ่นที่เคยมีหลากหลายให้กลายเป็นอารยธรรมเดียวที่ทางไกลธรรมชาติ ซึ่งนับว่าเป็นอันตรายอย่างยิ่งต่อสังคมวัฒนธรรมไทย และในประเทศเขตร้อนทั่วโลก

การรุกรานทางวัฒนธรรม

การสูญเสียความหลากหลายทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น ที่เกิดจากการรุกรานและการกระทำของประเทมหาอำนาจทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองจากโลกตะวันตกตามกระแสโลกาภิวัตน์ ดังจะเห็นได้จากสังคมไทย ที่กำลังมีการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทางด้านอาหารการกิน การจับจ่ายใช้สอย การแต่งกาย การอยู่อาศัย การรักษาโรคภัยไข้เจ็บ และวัฒนธรรมการใช้จ่ายวัสดุของใช้อย่างฟุ่มเฟือยรวมทั้งเครื่องมือสื่อสาร โดยผ่านการโฆษณาชวนเชื่อทางสื่อสารมวลชน ทั้งโทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ และสิ่งพิมพ์ต่างๆ วัฒนธรรมตะวันตกที่เข้มแข็งกว่า มีพลังและอำนาจเหนือกว่าได้เคลื่อนตัวเข้ามาพร้อมกับเทคโนโลยียุคใหม่ และเกิดแรงปะทะกับวัฒนธรรมและสังคมของไทยที่แฝงไว้ด้วยความยึดหยุ่น เอื้ออาทรและอ่อนไหว จนเกิดความปั่นป่วนในวัฒนธรรมไทย ให้ลื่นไหลไปตามกระแสวัฒนธรรมตะวันตก จนอาจทำให้วัฒนธรรมท้องถิ่นและภูมิปัญญาไทยถูกกลืนได้หากไม่ระมัดระวังและตั้งสติให้ดี สภาวะการณ์หวั่นไหวในวัฒนธรรมเช่นนี้เป็นเสมือน “การรุกรานทางวัฒนธรรม” ที่กำลังแพร่กระจายจากเมืองใหญ่ ไปสู่เมืองเล็กและชุมชนท้องถิ่นต่างๆอย่างรวดเร็ว จนเกิดสภาวะคล้ายกับ “มลพิษทางวัฒนธรรม” ที่อาจนำไปสู่วิกฤติทางวัฒนธรรม และเกิดการสูญเสียวัฒนธรรมขนบธรรมเนียม ประเพณี อันดีงามของสังคมไทยไปพร้อมๆกับการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งเป็นมรดกธรรมชาติอันล้ำค่า

เทคโนโลยีนี้เวศกับเศรษฐกิจพอเพียง

การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมทางเลือกใหม่ โดยอาศัยข้อได้เปรียบทางด้านความหลากหลายทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมที่สำคัญของไทยที่อิงอยู่กับทรัพยากรธรรมชาติทั้งดิน น้ำ และความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งเป็นทุนทางธรรมชาติที่ยังมีเหลือเพียงพอ

และพอเพียงสำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมตามวิถีชีวิตแบบไทย โดยอาศัยหลัก “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยการดำรงตนพอประมาณ ให้เหมาะสมกับสภาพของตน การมีเหตุผลในการปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมโดยรอบ ประกอบกับการสร้างความรู้สึกคุณธรรมและจริยธรรม เพื่อให้รู้เท่ารู้ทันการเปลี่ยนแปลงของโลกตามกระแสโลกาภิวัตน์ เพื่อเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับตนเองและสังคม นั่นคือ เศรษฐกิจพอเพียง สังคมพอเพียง วัฒนธรรมพอเพียง ตามสภาพสิ่งแวดล้อมของไทย โดยไม่เอียงไปทางตะวันตกมากเกินไป จนลืมนโยบายและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ทรงคุณค่า แต่ก็ไม่ได้ต้านกระแสโลกาภิวัตน์จนตกขอบ จนไม่รู้เท่าตามไม่ทันเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว

เทคโนโลยีนิเวศ หมายถึง การศึกษาหาข้อมูลโดยกระบวนการและความรู้ทางวิทยาศาสตร์ (เคมี ฟิสิกส์ ชีววิทยา ธรณีวิทยา และคณิตศาสตร์) เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (ดิน น้ำ และความหลากหลายทางชีวภาพของท้องถิ่น) ซึ่งเป็นทุนทางธรรมชาติที่ทรงคุณค่าบนฐานความรู้เทคโนโลยีพื้นบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิม ที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาตามสภาพสังคมวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น รวมทั้งศึกษาหาข้อมูลพื้นฐานของท้องถิ่นในด้านประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ ศิลปะศาสตร์ (ศิลปวัฒนธรรม) และศึกษาศาสตร์ เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจในความเป็นมาเป็นไปของชุมชนท้องถิ่น และวัฒนธรรมสังคมไทย ซึ่งจะเป็พื้นฐานการพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง

หากการพัฒนาประเทศไทย เป็นไปในแนวทางสายกลาง และตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อการปรับตัวทางวัฒนธรรมและสังคมไทยให้เกิดความสมดุลระหว่างแนวทางนิเวศนิยม หรืออนุรักษ์นิยม กับแนวทางทุนนิยม เพื่อให้สามารถดำรงภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิมและความรู้ใหม่ที่สอดคล้องกับวิถีไทย ก็จะทำให้เกิดภูมิคุ้มกันของวัฒนธรรมท้องถิ่นและสังคมไทยไม่ให้ล่มสลายไปตามกระแสโลกาภิวัตน์ ดังนั้นแนวทางการพัฒนาและศึกษาทางเลือกหรือเทคโนโลยีนิเวศ จึงน่าจะเป็นทางออกที่เหมาะสมที่สุดของประเทศไทยและกลุ่มประเทศโลกที่สามที่ยังยากจนอยู่ในทุกวันนี้

ชุมชน คน ป่า กับการพัฒนาท้องถิ่น

ทุนทางธรรมชาติของชุมชนท้องถิ่น

การสร้างชุมชนเข้มแข็ง เป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน บนฐานความคิดแบบเศรษฐกิจพอเพียง เพราะชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของท้องถิ่น และชุมชนได้พัฒนาสังคม วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตบนฐานทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่นอย่างพอเพียง ต่อการดำรงอยู่ของชุมชนและสังคมที่มีความสุขอย่างยั่งยืนตลอดมา ดังนั้นชุมชนจึงมีบทบาทที่สำคัญที่จะต้องอนุรักษ์ทรัพยากรในดิน สินในน้ำ เอาไว้ เพราะชุมชนและเกษตรกรเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อให้เกิดความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่เกษตร หรือในไร่นา ซึ่งมีระบบนิเวศเกษตรที่สมดุล การบริการทางระบบนิเวศที่สร้างความสมดุลให้กับระบบนิเวศเกษตรนี้ นับว่าเป็นทุนทางธรรมชาติที่สำคัญของชุมชนท้องถิ่น เพราะทรัพยากรชีวภาพเหล่านี้เป็นแหล่งอาหาร ยาสมุนไพร และวัตถุที่ใช้ในครัวเรือน ตามวิถีชีวิต วัฒนธรรม และสังคมท้องถิ่นอย่างแท้จริง

การเรียนรู้กับภูมิปัญญาท้องถิ่น

การอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ และความหลากหลายทางวัฒนธรรมโดยกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชนฐานรากกับนักวิชาการยุคใหม่จากหลายสาขา เพื่อให้เกิดบูรณาการด้านความรู้แบบองค์รวม โดยการร่วมคิดร่วมทำอย่างสม่ำเสมอจะนำไปสู่ความสำเร็จได้ตามเป้าหมาย

การเรียนรู้โลกเทคโนโลยีที่ทันสมัยในยุคนี้ เป็นเรื่องที่สำคัญ และจำเป็นสำหรับการพัฒนาประเทศ เพื่อให้รู้เท่าและรู้ทันความก้าวหน้าทางวิชาการเพื่อการแข่งขันทางเศรษฐกิจ แต่ต้องไม่ลืมหรือละเลยองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิมหรือเทคโนโลยีพื้นบ้านที่สืบทอดกันมา ซึ่งเป็นทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมที่ล้ำค่า เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง และเพื่อให้สังคมไทยได้เรียนรู้แบบ “รู้เขา-รู้เรา” ที่สามารถเอาชนะคู่แข่งได้ในระยะยาว ความสำคัญของการเรียนรู้อยู่ที่การเชื่อมโยงชีวิตกับความจริงในธรรมชาติของสรรพสิ่งให้เป็นเรื่องเดียวกัน และมีความสัมพันธ์ต่อกันอย่างเป็นระบบ การเรียนรู้แบบบูรณาการบนฐานเทคโนโลยีนิเวศ จะนำไปสู่ความรู้ควบคู่กับการพัฒนาทางจิตวิญญาณและการสร้างสรรค์ปัญญาในการแก้ปัญหาอย่างถูกวิธี ดังนั้นจำเป็นต้องศึกษาค้นหาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ยังคงเหลืออยู่ในชุมชนฐานราก และนำมาพัฒนาเชื่อมโยงกับความรู้ทางวิชาการสมัยใหม่ตามแนวทางเทคโนโลยีนิเวศ และถอดองค์ความรู้ดั้งเดิมที่ฝังลึกอยู่ในปัญญาชน “ปราชญ์ชาวบ้าน” ที่เป็นเสมือนคลังปัญญา ให้ออกมาเป็นบทเรียนและองค์ความรู้ที่ผู้คนและเยาวชนรุ่นใหม่สามารถหาอ่านและเรียนรู้ได้อย่างทั่วถึง

บทสรุป

สัจธรรมแห่งการเกิด การคงอยู่ การดับ เป็นไปตามกลไกทางธรรมชาติของสรรพสิ่ง แต่มนุษย์ยุคใหม่เป็นผู้ทำลายธรรมชาติ โดยใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างสิ้นเปลืองและฟุ่มเฟือย และใช้ความรู้ก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทำให้มีวัสดุสิ้นเปลืองและเหลือใช้ กลายเป็นขยะที่ก่อมลภาวะทำลายสิ่งแวดล้อม อันเนื่องมาจากการบริหารจัดการที่ไม่ถูกต้อง และไม่สอดคล้องกับธรรมชาติของท้องถิ่น รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศโลกและภาวะโลกร้อน ที่เกิดจากก๊าซเรือนกระจกที่ปล่อยจากโรงงานอุตสาหกรรมทำให้เกิดผลกระทบอย่างรุนแรงต่อระบบนิเวศในชีวมณฑล ส่งผลให้เกิดการสูญพันธุ์ของสิ่งมีชีวิตจำนวนมาก และเกิดการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ รวมทั้งความหลากหลายทางวัฒนธรรมและสังคมท้องถิ่นในประเทศไทยและประเทศเขตร้อนอื่นๆ

การฟื้นฟูธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพให้พลิกฟื้นขึ้นมาใหม่ จะประสบความสำเร็จได้ด้วยการสร้างเครือข่ายความเชื่อมโยงกันฉันท์มิตรระหว่างผู้คนในชุมชนท้องถิ่นและองค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนจนเป็นตาข่ายเสมือนการถักทอสายใยแมงมุมที่มีความนุ่มแต่เหนียวแน่น ผู้คนในชนบทยังมีจิตวิญญาณของการอนุรักษ์ และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่ยังคงเหลืออยู่ในท้องถิ่น ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวง เพราะผู้คนในชุมชนท้องถิ่นยังมีความเป็นมนุษยนิเวศ ที่รู้จักใช้เหตุผล และมีจิตวิญญาณสอดคล้องกับธรรมชาติและสามารถร่วมมือร่วมใจกัน ทำให้ฐานทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพ “ทรัพยากรในดิน-สินในน้ำ” พลิกฟื้นคืนสู่ความอุดมสมบูรณ์

การที่จะปลูกฝังความคิดการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ใ้คงดำรงต้องมีทั้งชุมชนท้องถิ่น ภูมิปัญญาชาวบ้าน และฐานทรัพยากรธรรมชาติทั้งป่า ดิน และน้ำที่มีคุณภาพ รวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพและระบบนิเวศที่สมดุล เพราะสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นทุนทางธรรมชาติ ที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ผู้คนในชุมชนท้องถิ่นเป็นผู้สร้างภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมที่สำคัญสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืน ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และมีการดำรงชีวิตแบบพึ่งพาอาศัยกันฉันท์มิตร และเอื้ออาทรต่อกัน โดยเอาประโยชน์ของสังคมเป็นที่ตั้ง ไม่แสวงหาผลประโยชน์ส่วนตน และไม่สะสมทรัพย์สมบัติไว้เป็นของตนเอง จนเกินพอดีและพอเพียงตามหลักธรรมิกสังคณนิยม

บรรพชนไทยได้อนุรักษ์ทรัพยากรชีวภาพไว้ ให้เป็นมรดกตกทอดมาถึงคนรุ่นใหม่ในปัจจุบัน ทั้งที่เป็น คลังยา คลังอาหาร และห้องเรียนธรรมชาติ เพื่อการเรียนรู้ และการเข้าถึงซึ่งความจริงในธรรมชาติของสรรพ สิ่ง ดังนั้น ชุมชนท้องถิ่นและผู้คนในสังคมไทยยุคใหม่ที่กำลังจะก้าวหน้าต่อไปในกระแสโลกาภิวัตน์ ควรต้อง ร่วมกันเรียนรู้รากเหง้าของตนเองและธรรมชาติโดยรอบ เพื่อให้เกิดความรู้และสร้างปัญญาอันจะนำมาซึ่งการ เปลี่ยนแปลงแนวความคิด และปรับวิถีชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติของความหลากหลายทางชีวภาพ และ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม เพื่อสร้างความสมานฉันท์และความมั่นคงของสังคมไทยในสภาวะการณ์ผันแปร ของกระแสโลกาภิวัตน์

บทวิพากษ์หนังสือ

ผู้เขียนได้ถ่ายทอดให้เห็นถึงวิวัฒนาการของมนุษย์ ซึ่งมนุษย์มีวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมและวิวัฒนาการ ทางภาษา ควบคู่กับวิวัฒนาการทางชีววิทยา ทำให้มนุษย์พัฒนาเป็นสัตว์สังคมที่มีชีวิตและจิตวิญญาณเหนือกว่า สัตว์สังคมอื่นใดในโลก จากความฉลาดของมนุษย์นี้เองที่ทำให้มีการพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่จำเป็น สำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง เช่น เทคโนโลยีสารสนเทศ เทคโนโลยีชีวภาพ เทคโนโลยี นาโน ฯลฯ โดยผู้เขียนมองว่าเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าเหล่านี้ หากก้าวล้ำเกินธรรมชาติ จะมีผลกระทบอย่างรุนแรง และรวดเร็วต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตนานาชนิดในระบบนิเวศ อย่างที่ไม่มีใครคาดคิด และหาก มนุษย์ทุกภาคส่วนของโลกไม่เคารพธรรมชาติ ไม่ลดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างฟุ่มเฟือยและไม่ช่วยกัน รักษาสิ่งแวดล้อมให้ฟื้นคืนสู่ระบบนิเวศที่สมดุล เมื่อเวลานั้นมาถึง ก็คงจะไม่มีมนุษย์หลงเหลืออยู่บนโลก

มุมมองที่ทุกวันนี้เราใช้ทรัพยากรธรรมชาติกันอย่างฟุ่มเฟือยจนเกินสมดุลของธรรมชาติ จึงทำให้เกิด ปัญหาต่าง ๆ ตามมา ของผู้เขียนนี้มีข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นแล้วในปัจจุบันมารองรับมากมายและสอดคล้องกับนัก เขียนอีกหลายท่าน อาทิ อาจารย์สมพร แสงชัย (Sangchai, 2007) ได้ทบทวนวรรณกรรมที่แสดงให้เห็นถึง ปัจจัยที่ทำให้สภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไปในทางเลวร้าย อย่างน้อยสองประการ ประการแรกคือการระเบิด ของประชากรในยุโรป ซึ่งมีการอพยพไปสู่ดินแดนใหม่ที่ถูกรค้นพบ ประการที่สองคือ การเจริญเติบโตของระบบ เศรษฐกิจทุนนิยมและอุตสาหกรรมนิยม เช่นเดียวกับคุณชมพู่ โกติรัมย์ (Kotirum, 1999) ที่เห็นว่า กระแส โลกาภิวัตน์จะเป็นตัวเร่งให้เกิดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติมากยิ่งขึ้น การพัฒนาประเทศอย่างไม่มียั้งแบบทุนนิยม ตะวันตก ทั้งด้านอุตสาหกรรมและเกษตรกรรม เพื่อตอบสนองต่อการเจริญเติบโตของประชากร และการเติบโต ทางเศรษฐกิจ โดยใช้องค์กระบวนานาชาติมาเปิดเจรจาเพื่อให้ประเทศต่างๆเปิดเสรีทางการค้า เพื่อแลกกับ ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ นำความมั่งคั่งมาสู่ประเทศชาติ อันเป็นเป้าหมายหลักที่ประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลายจะไปไม่ถึง แต่เนื่องจากระบบที่มีการแข่งขันอย่างเสรี ได้เปิดช่องทางให้ประเทศที่พัฒนาแล้วแสวงหาโอกาสใหม่ๆ เพื่อความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและสังคมของตนเอง แต่ในทางกลับกันประเทศกำลังพัฒนาเช่น ไทยที่ขาดความพร้อมในเงื่อนไขต่างๆ และขาดการปรับตัวที่เหมาะสมสำหรับการเปิดตัวสู่เวทีแห่งการแข่งขัน ทำให้ไม่ได้ใช้โอกาสจากกระแสโลกาภิวัตน์นั้นให้เป็นประโยชน์มากนัก ดังนั้นทำให้อากาสนั้นกลายเป็นความ ปิ๊งคั้นหรือภัยคุกคามต่อเศรษฐกิจและสังคมของประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อม อย่างมาก จากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างหนัก ส่งผลให้เกิดภาวะโลกร้อน และการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ โลกอย่างต่อเนื่องและรุนแรงมากขึ้น สำหรับประเทศไทยนั้น ได้เริ่มพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมตามแบบทุนนิยม ตะวันตกตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2504 โดยมีการปรับเปลี่ยนพื้นที่ป่า เป็นพื้นที่อุตสาหกรรมและเกษตรกรรม สภาพความ

อุดมสมบูรณ์ของดิน น้ำ และป่า ถูกทำลายและความหลากหลายทางชีวภาพลดลงอย่างต่อเนื่อง การสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพส่งผลให้สิ่งมีชีวิตหลายชนิดสูญพันธุ์และทรัพยากรพันธุกรรมสูญหายไปจากป่า ดิน และน้ำในพื้นที่ทุกภาคของไทย การสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพในถิ่นอาศัยของชุมชนท้องถิ่น จึงอาจทำให้เกิดการสูญเสียวิถีชีวิต วัฒนธรรม ภาษาท้องถิ่น รวมทั้งภูมิปัญญาชาวบ้านด้วย

ผู้เขียนได้เสนอแนวทางในการพัฒนาที่ยั่งยืนว่า จะเป็นไปไม่ได้เลยที่จะต้านกระแสโลกาภิวัตน์ แต่ก็น่าจะมีการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมทางเลือกใหม่ โดยอาศัยข้อได้เปรียบทางด้านความหลากหลายทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทย ที่อิงอยู่กับทรัพยากรธรรมชาติที่ยังมีเหลือเพียงพอและพอเพียงสำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมตามวิถีชีวิตแบบไทย โดยอาศัยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับประเทศ อันเป็นทฤษฎีที่ตั้งอยู่บนการพึ่งพาตนเอง พอเพียง พอประมาณ และไม่เบียดเบียนธรรมชาติ โดยการดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา รู้จักพอประมาณ และความรอบคอบ ทั้งนี้ จะต้องอาศัยความรู้ ความรอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆมาใช้ในการวางแผนและดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติทุกระดับให้มีความสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต เพื่อให้พร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง และยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ที่เปลี่ยนแปลง และให้รอดพ้นจากวิกฤตทางเศรษฐกิจต่างๆ (Sufficiency Economy Institute, Rajabhat Rajanagarindra University, 2010)

นอกจากหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแล้ว เรายังจำเป็นต้องนำหลักธรรม อริยสัจสี่ เป็นแนวทางการแก้ปัญหา และใช้หลัก มัชฌิมาปฏิปทา หรือทางสายกลาง เพื่อให้เกิดความพอดีและความพอเพียง อันจะนำมาซึ่งความสุขมวลรวมประชาชาติอย่างแท้จริง โดยการผสมผสานฐานความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิมที่อิงกับสมดุทธธรรมชาติและระบบนิเวศ ซึ่งเป็นการเรียนรู้แบบบูรณาการและศึกษาวิจัยภายในท้องถิ่นโดยพลวัติของชุมชนแบบมนุษยนิเวศหรือมนุษยพัฒนา ทางจิตใจและจิตวิญญาณให้เชื่อมโยงกับความก้าวหน้าทางวิชาการสมัยใหม่ เป็นการเรียนรู้ความจริงจากโลกภายนอก ซึ่งส่วนใหญ่ยังไม่เข้าใจธรรมชาติและระบบนิเวศของท้องถิ่น เพียงแต่อาศัยความรู้ที่แยกส่วนโดยปัจเจกชน พร้อมทั้งเครื่องมือและวิทยาการที่ทันสมัยที่ใช้พัฒนาวัตถุ เพื่อการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยตัวเลขของผลผลิตมวลรวมของประชาชาติ (GDP) ตามแบบมนุษย์เศรษฐกิจการผสมผสานความรู้คุณค่าคุณธรรมและจริยธรรมทั้ง 2 ด้าน จะทำให้เกิดเป็นกระบวนการเรียนรู้และการศึกษาวิจัยทางเลือกใหม่ ที่ในหนังสือเล่มนี้เรียกว่า เทคโนโลยีนิเวศ

การดำเนินนโยบายการพัฒนาโดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนี้ได้ปรากฏในทิศทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 - 2559) รวมทั้งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 - 2554) (Office of the National Economic and Social Development Board, 2006, 2010) ซึ่งในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 นั้น ได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบความหลากหลายทางชีวภาพ และการสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม โดยจุดมุ่งหมายหลักของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 คือสังคมที่อยู่เย็นเป็นสุข โดยมีปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักการปฏิบัติที่สำคัญในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้ยึดหลัก "ความพอเพียง" ของวิถีชีวิตที่มีความสัมพันธ์และการพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของบุคคล ชุมชน และสังคมนั้นๆ มุ่ง "ทางสายกลางหรือ

ความสมดุล” ระหว่างการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ ระหว่างผลประโยชน์ระยะสั้นและผลประโยชน์ระยะยาว ระหว่างผลได้และผลเสียขณะเดียวกันยังต้องคำนึงถึง “คุณธรรมหรือความเป็นธรรม” ในการครอบครองสิทธิ การเข้าถึง การใช้และการแบ่งปันผลประโยชน์ระหว่างกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และสร้าง “ความรู้” ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมร่วมกันของทุกภาคส่วน รวมทั้งยึดหลัก “ความพอประมาณ” ในการพัฒนาที่ไม่ใช้ทรัพยากรธรรมชาติจนเกินขีดความสามารถ ในการฟื้นตัวของทรัพยากรธรรมชาติและการบำบัดมลพิษของระบบนิเวศให้คงไว้ซึ่ง “ความสมดุล” เพื่อสร้างหลักประกันว่าทรัพยากรธรรมชาติเหล่านั้นจะยังคงอยู่และคงความอุดมสมบูรณ์ สามารถเป็นฐานการดำรงชีวิตของคนในสังคมให้อยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันและเป็นรากฐานการพัฒนาประเทศได้อย่างยั่งยืน

กระบวนการวางแผนยุทธศาสตร์จึงเริ่มจากใช้หลัก “ความมีเหตุผล” ด้วยการสร้างความรู้เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม คุณค่าฐานทรัพยากรที่มีอยู่ ให้เข้าใจถึงเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องกันระหว่างคนกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การปกป้องภัยคุกคามต่อระบบนิเวศ การสร้างฐานรากที่มั่นคงเข้มแข็งการใช้โอกาสและปัจจัยแวดล้อมที่มีอยู่ในสังคม เพื่อให้เกิดการยกระดับและเปลี่ยนแปลงเชิงคุณภาพอย่างเป็นลำดับขั้น เป็นการพัฒนาที่สามารถ “พึ่งตนเอง” ได้ มี “ภูมิปัญญา” และสร้าง “ภูมิคุ้มกัน” ให้พร้อมที่จะเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงและปัจจัยคุกคามจากภายนอกได้ โดยให้ความสำคัญกับการเข้าถึงข้อมูลและพัฒนาองค์ความรู้เพื่อการบริหารจัดการเชิงป้องกัน ปรับเปลี่ยนแบบแผนการผลิตและการบริโภคให้เกิดความยั่งยืน ควบคู่กับการรื้อฟื้นภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการฐานทรัพยากรของตนเอง และสร้างทางเลือกของการพัฒนามนความหลากหลายทางชีวภาพและความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่สะท้อนถึงความเข้มแข็งและภูมิปัญญาของชุมชนท้องถิ่น

ยุทธศาสตร์การพัฒนามนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ และการสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมจึงถูกกำหนดขึ้น โดยใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิต วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นจุดแข็ง และปรับปรุงแก้ไขจุดอ่อนของทุนทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ รวมทั้งคำนึงถึงบริบทการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต โดยแนวคิดการบริหารจัดการมุ่งสู่การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืนทั้งในมิติของเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้วยการฟื้นฟูและสร้างความอุดมสมบูรณ์ของฐานทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ ได้แก่ ดิน น้ำ ป่าไม้ ทรัพยากรชายฝั่งทะเล และความหลากหลายทางชีวภาพ การจัดการสิ่งแวดล้อม และควบคุมมลพิษที่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ เพื่อให้ฐานทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดยังคงเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงชีวิต เป็นพื้นฐานของการพึ่งตนเอง รวมทั้งเสริมสร้างทุนทางสังคม และรักษาขีดความสามารถทางเศรษฐกิจของประเทศ เพื่อการพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน

บทสรุป

หนังสือเล่มนี้ได้นำเสนอประเด็นหลักที่มีความสำคัญอย่างยิ่งว่า การพัฒนาประเทศไทยตามแบบทุนนิยมตะวันตกภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์นั้นจะส่งผลให้เกิดการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาชาวบ้าน รวมทั้งส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศโลกอย่างต่อเนื่องและรุนแรงมากขึ้น เกี่ยวกับประเด็นนี้ ผู้เขียนได้เสนอว่า การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่ยั่งยืนนั้นควรเป็นไปในแนวทางสายกลาง และตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อการปรับตัวทางวัฒนธรรมและสังคมไทยให้เกิดความสมดุลระหว่างแนวทางนิเวศนิยมหรืออนุรักษ์นิยม กับแนวทางทุนนิยม เพื่อให้สามารถดำรงภูมิปัญญา

ท้องถิ่นดั้งเดิมและความรู้ใหม่ที่สอดคล้องกับวิถีไทย การพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานทางสายกลางนี้จะเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันของวัฒนธรรมท้องถิ่นและสังคมไทยไม่ให้ล่มสลายไปตามกระแสโลกาภิวัตน์ ข้อเสนอของผู้เขียนนี้มีความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนามาตรฐานความหลากหลายทางชีวภาพและการสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ที่ปรากฏในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 – 2554) รวมถึงทิศทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 – 2559) ที่ได้กำหนดยุทธศาสตร์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนไว้เช่นกัน อย่างไรก็ตาม สิ่งสำคัญยิ่งกว่าการมีนโยบายที่นำพาสังคมไทยไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่ยั่งยืนก็คือ การนํานโยบายและแผนดังกล่าวไปใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศอย่างจริงจัง ที่จำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชน

เอกสารอ้างอิง

- Kotirum, C. (1999). *Thai nai krasae lokaphiwat: Karn prub judyuen tee yungyuen* [In Thai]. Bangkok: Foundation for Children.
- Sufficiency Economy Institute, Rajabhat Rajanagarindra University. (2010). *Patibatkarn yud wan sin lok 2012 duay satra praracha* [In Thai]. Bangkok: Eastern Printing.
- Sangchai, S. (2007). *Environment: Ideology, Politics and Sustainable Development* (Rev. Ed.) [In Thai: สิ่งแวดล้อม อุดมการณ์ การเมือง และการพัฒนาที่ยั่งยืน]. Graduate Studies in Environmental Management, National Institute of Development Administration.
- Office of the National Economic and Social Development Board. (2006). *The 10th National Economic and Social Development Plan (B.E. 2550 – 2554)* [In Thai]. Retrieved January 3, 2011, from <http://www.nesdb.go.th/Default.aspx?tabid=139>
- Office of the National Economic and Social Development Board. (2010). *Direction for the 11th National Economic and Social Development Plan (B.E. 2550 – 2554)* [In Thai]. Retrieved January 3, 2011, from <http://www.nesdb.go.th/Default.aspx?tabid=395>